

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل تاثیرگذار بر رضایتمندی کودکان از فضای باز مجتمع‌های مسکونی (مطالعه موردی: مجتمع مسکونی امام رضا (ع) شیراز)

مرضیه شاهرودی کلور: پژوهشگر دکتری تخصصی معماری، گروه معماری، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال، ایران
M.shahroudi.k@gmail.com

چکیده

محیط مسکونی به عنوان یکی از نیازهای اساسی انسان، باید از دو جنبه کالبدی و معنوی، یعنی پاسخ به استانداردهای کمی و ارتقای سطح کیفی زندگی، پاسخ‌گوی کاربرانش باشد. رضایتمندی سکونتی نشانگر کیفیت زندگی ساکنان و مفهومی چندوجهی می‌باشد که مطابق پژوهش‌های انجام شده، بر سلامت روانی افراد تاثیرگذار می‌باشد. از سوی دیگر با گسترش روان‌شناسی مثبت‌گرا، احساس نشاط و شادی به عنوان یک از جنبه‌های رضایتمندی معرفی شده است. محدودیت‌های ساخت و ساز در دوران معاصر، برخی جوانب کیفی مورد نیاز ساکنان را مورد غفلت قرار داده است. از جمله تامین فضای باز مورد نیاز؛ پژوهش‌ها نشان می‌دهد که این عامل می‌تواند موجب نارضایتی و تاثیر منفی بر سلامت روان کودکان ساکن در مجتمع‌های مسکونی شود. بنابراین پژوهش حاضر با موردپژوهی و با هدف شناسایی و رتبه‌بندی عوامل تاثیرگذار بر رضایتمندی و احساس نشاط کودکان در فضای باز مجتمع‌های مسکونی انجام شده است. برای دستیابی به این هدف، پس از توزیع پرسشنامه‌های طراحی شده بین کاربران نمونه مورد مطالعه، با انجام آزمون تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS24، عوامل موثر بر رضایتمندی کودکان از فضای باز مجتمع‌های مسکونی شناسایی شد. سپس به کمک نرم‌افزار Expert Choice و به روش تحلیل سلسله مراتبی AHP، این عوامل اولویت‌بندی شدند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که برای کودکان، مهم‌ترین عامل در رضایتمندی، حضور مداوم و تعاملات با گروه همسالان در کنار انجام فعالیت‌های مورد نظرشان می‌باشد. برای دستیابی به بهترین نتیجه در این راستا، مطابق بررسی‌ها، توجه به خوانایی محیط، توانایی‌ها و رعایت مقیاس انسانی در ارتباط با کودکان دارای اهمیت می‌باشد.

کلمات کلیدی: نشاط، فضاهای باز، کودکان، مجتمع‌های مسکونی، رضایت.

۱. مقدمه

مفهوم رضایتمندی بر دامنه گسترده‌ای از تمایلات جهت رفع نیازهای انسان اشاره دارد. از محیط ساخته شده انتظار می‌رود که سطح قابل قبولی از آسایش جسمانی و روانی را تامین کند. مسکن به عنوان یک از نیازهای پایه انسانی نیز باید از دو جنبه مادی و کالبدی، یعنی ایجاد محیطی با استانداردهای مطلوب برای سکونت و جنبه معنوی و روانی، یعنی ایجاد فضایی با کیفیت مناسب، دارای کارایی باشد. ارزیابی میزان رضایتمندی محیطی الگوی سکونت و مجتمع‌های مسکونی، طیف گسترده‌ای از مولفه‌های اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و ... را در بر می‌گیرد که در مجموع ارزش کیفیت محیط مسکونی را نمایان می‌کند (حبیبی و مرزبان، ۱۳۹۶ و یاران و بهرو، ۱۳۹۵). رضایتمندی سکونتی نشانگر کیفیت زندگی ساکنان و بازتابی از درجه‌ای است که ساکنین احساس می‌کنند مسکن آنها به بهبود معیشت و سطح کیفیت زندگی‌شان کمک می‌کند (Galster and Hesser, 1981 & Greenberg, Crossney, 2007). رضایتمندی سکونتی، جنبه‌های شناختی، انگیزشی و رفتاری را شامل می‌شود که در همبستگی با عوامل روان‌شناختی مانند تمایل به ارزیابی مطلوب محل سکونت، بهبود آن و عدم تمایل ساکنین به ترک آن معرفی شده است. (Hur et al. 2010 & Ferreira, 2016). پس می‌توان رضایتمندی سکونتی را به عنوان تجربه لذت از زندگی در یک مکان خاص و دارای ابعاد مختلف تعریف کرد (Bonaiuto et al. 2006: 24).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که هرگاه رضایتمندی سکونتی مورد بررسی قرار گیرد، معمولاً روی یک (و به ندرت بیش از یک) ویژگی تمرکز دارد (Amole 2009: 77). در این پژوهش، یک دیدگاه جامع و قوی از حس رضایتمندی سکونتی مورد توجه بوده است. در واقع، نگارندگان معتقدند که رضایتمندی سکونتی باید به عنوان یک ساختار چند وجهی، شامل طیف گسترده‌ای از ویژگی‌های مختلف کالبدی، اجتماعی و مدیریتی، مانند: روابط و تعاملات، ویژگی‌های فیزیکی و محیطی که شامل عوامل جمعیت شناختی، قابلیت‌های محیطی (مانند ایمنی و دسترسی به خدمات)، زیبایی شناسی و ... در نظر گرفته شود (Bonaiuto et al. 2006; Amole 2009; Rioux, Werner 2011). چرا که باید نخست عوامل تاثیرگذار بر احساس رضایتمندی شناخته شده و در مراحل بعد به تفکیک و با نگاهی موشکافانه‌تر مورد بررسی قرار گیرند. همچنین مطالعات مختلف نشان می‌دهد که چگونه رضایتمندی سکونتی بر سلامت روانی تأثیر می‌گذارد (Fernández-Portero, Alarcón & Padura, 2017). احساس نشاط، یکی از مولفه‌های مهم سلامت روان است. گسترش روان‌شناسی مثبت‌گرا، که مقوله نشاط و شادی را به موضوع قابل مطالعه علمی - تجربی تبدیل کرد، از سویی، و تاثیرپذیری این مقوله از ساختارهای متعدد و تاثیرگذاری آن بر فرایند توسعه و تعالی جامعه از سوی دیگر، احساس شادی، نشاط و شادکامی را به یکی از موضوعات مورد بحث و بررسی توسط جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و روان‌شناسان در زمینه رضایتمندی تبدیل کرده است (سهراب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). نتیجه حاکی از این است که شادی و خوشبختی چیزی بیش از رفاه و خوشحالی فردی و قابلیت مولدی است که به سلامت، خلاقیت، مفید بودن و دیگر ویژگی‌های مثبت شخصیتی و اجتماعی افراد می‌انجامد (Diener & Tay, 2017: 90).

امروزه، رشد سریع جمعیت شهری، توسعه کالبدی و گسترش افقی شهرها را با چالش روبرو کرده و رشد عمودی سکونت‌گاه‌های شهری به پدیده‌ای گریزناپذیر تبدیل شده است. در ایران، در طی دهه‌های اخیر با افزایش جمعیت شهری، بروز حاشیه نشینی و نهایتاً گسترش افقی شهرها از یک طرف و مسأله توسعه پایدار، مدیریت شهری، حفظ اراضی کشاورزی و باغات اطراف و درون شهرها و افزایش قیمت زمین و مسکن شهری از سوی دیگر، صاحب‌نظران و مسئولان شهرسازی را بر آن داشت که محدودیت‌هایی را برای گسترش شهر قائل شوند. مسکن‌های جمعی و افزایش تراکم یکی از روش‌های ایجاد محدودیت‌ها است. بدیهی است این شکل از ساخت و ساز بایستی با در نظر گرفتن همه پارامترهای آن از قبیل فضای باز مفید، پارکینگ کل، فضای سبز، فضای تفریحی و غیره انجام گیرد (جعفری و قربانی، ۱۳۹۴: ۵۵). اهمیت دو چندان این مسأله در حالی است که مسکن یکی از نیازهای اساسی انسان و دارای تاثیرات عمیقی بر سلامت، رفاه اجتماعی و بهره‌وری اقتصادی فرد است (عباس‌زاده، گوهری و عسکری، ۱۳۹۵).

تحقیقات نشان می‌دهند که یک محیط دلپذیر، خوشایند و امن، باعث افزایش حس شادمانی و رضایت خواهد بود و این خود منجر به سلامت روانی خواهد شد (احمدی، ۱۳۹۵: ۲۲۶) که یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های آن، برخورداری از حس نشاط و شادمانی می‌باشد. فضاهای باز جمعی سکونت‌گاه‌ها، یکی از راهبردهای اتخاذ شده برای جبران بخشی از این کاستی‌ها و تامین سرانه مورد نیاز فضای سبز برای ساکنان بوده است. در طراحی این فضاها همواره سعی بر آن بوده تا گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از نظر تنوع سنی، جنسیتی، شخصیتی و ... احساس رضایت داشته و به جای روی آوردن به استفاده از محیط‌های خارج از محدوده سکونتی، از فضای باز تامین شده در مجموعه خود استفاده کنند. اما دریافت بازخوردهای کاربران از نتیجه این طراحی‌ها و سنجش میزان کارآمدی این فضاها، به میزان کافی مورد توجه نبوده و کودکان به عنوان یکی از گروه‌های حساس استفاده‌کننده از فضای باز مجتمع‌های مسکونی، مورد غفلت قرار گرفته‌اند. کودک علاوه بر فضایی دارد که علاوه بر شرایط سنی و روحیات در آن به بازی بپردازد، بازی فعالیت آزاد است که به شدت نیاز زیستی کودکان است. در گذشته، با وجود حیاط‌ها و باغچه‌ها، بسیاری از نیازهای بازی کودکان در داخل فضاهای خصوصی یا نیمه خصوصی خانه‌ها بر طرف می‌شد اما امروزه و از سرناچاری، با تغییر الگوی سکونت به روش آپارتمان‌نشینی، حیاط‌ها کمتر می‌توانند پاسخگوی نیاز کودکان باشند (بیکانی و باور، ۱۳۹۷).

از این رو پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سوال اصلی در این زمینه تدوین شده است که: عوامل تاثیرگذار بر احساس رضایت و نشاط کودکان به عنوان یکی از مهم‌ترین استفاده‌کننده‌های فضاهای باز و شاید در مواردی تنها کاربران چنین فضاهایی، - با توجه به نیاز کودک به فعالیت آزادانه از سویی و محدودیت‌های فرهنگ آپارتمان‌نشینی از سوی دیگر - کدام است و اولویت‌بندی این عوامل به چه صورت می‌باشد؟ در پژوهش حاضر فرض بر این است که فعالیت در محیط در حالی که نیاز به احساس امنیت و راحتی تامین شده است و به نیازهای ارتباطی کودک به صورت مطلوبی پاسخ داده شده است، می‌تواند رضایت وی را از حضور با نشاط در محیط تامین کند. لذا هدف از پژوهش حاضر، شناسایی عوامل تاثیرگذار بر احساس رضایت کودکان از حضور در فضای باز مجتمع‌های مسکونی بوده است.

۲. پیشینه پژوهش

با توجه به گسترش عمودی شهرها و سکونت جمعیت قابل توجهی از ساکنین شهری در مجتمع‌های مسکونی، پرداخت به ابعاد مختلف تاثیرگذاری این سبک از زندگی جمعی، یکی از رویکردهای مورد توجه پژوهشگران بوده است تا با بررسی ابعاد مختلف آن، راهبردهایی برای افزایش کیفیت زندگی ساکنان ارائه کنند. در همین راستا عزیزی و معینی (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان "تحلیل رابطه کیفیت محیطی و تراکم ساختمانی - مطالعه موردی: شهرک گل‌سار رشت" دریافتند که افزایش تراکم ساختمانی با کاهش سطوح اشغال شده و افزایش تعداد طبقات، علاوه بر کاستن از اثرات منفی افزایش تراکم، زمینه استفاده از اثرات مثبت

افزایش تراکم ساختمانی را نیز فراهم می‌کند. از جمله آنکه با افزایش طبقات و افزایش تعداد واحدها، باعث تعمیق تعاملات اجتماعی و همچنین افزایش احساس امنیت اجتماعی شده است. که این دو از عوامل موثر بر رضایت از محیط و نشاط هستند. امینی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان "بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی ساکنان بین دو نمونه از مجتمع‌های مسکونی میان‌مرتبه و بلندمرتبه" با بررسی ۲ بلوک مسکونی دریافتند که میزان رضایتمندی ساکنان در مجتمع‌های میان‌مرتبه بیشتر می‌باشد. علت این امر شرایط مناسب‌تر برای برقراری روابط اجتماعی و همچنین دسترسی‌های بهتر است؛ در حالی که در مجتمع‌های بلند مرتبه، تراکم‌های جمعیتی منجر به عدم مشارکت و استفاده از فضای سبز جمعی، انقطاع دید و ... می‌شود.

ارزیابی پس از ساخت روشی است که به دنبال شناخت چگونگی عملکرد ساختمان‌های ساخته شده و میزان رضایتمندی کاربران ساختمان و محیط‌های ساخته شده می‌باشد. در این روش بررسی میزان رضایتمندی کاربران بسیار مهم است. یکی از عوامل مؤثر در میزان رضایتمندی از محیط زندگی، عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌باشد که به اعتقادات، آداب و رسوم و شرایط اجتماعی ساکنان مرتبط می‌شود. به همین دلیل هاشم‌نژاد و همکاران (۱۳۹۴) به بررسی "تأثیر کیفیت بازشوها در رضایتمندی از محرمیت در مجموعه‌های مسکونی" پرداخته‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که رضایتمندی کاربران از محرمیت در مجموعه‌های مورد مطالعه، پایین بوده است و این امر منجر به حس عدم امنیت و پایین بودن میزان رضایتمندی ساکنان شده است.

ابعاد فضایی، عملکردی، مدیریتی و اجتماعی فضای باز، مطابق پژوهش بهزادفر و قاضی‌زاده (۱۳۹۰) عوامل تأثیرگذار بر حس رضایت از فضای باز مجتمع‌های مسکونی هستند. تامین فضای سبز کافی و مناسب به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر رضایتمندی از محیط مسکونی، توسط عابدی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش تحت عنوان "چارچوب نظری سنجش معیارهای عینی کیفیت محیط با تاکید بر نظریه رضایتمندی مسکونی و بازخورد آن در طراحی مجموعه‌های مسکونی پایدار" معرفی شده است. در همین راستا، یاران و بهرو (۱۳۹۵) نیز با بررسی چند نمونه مجتمع مسکونی در شهر تهران، به "بررسی تأثیر فضای سبز بر میزان رضایتمندی ساکنان مجتمع‌های بلندمرتبه مسکونی" پرداخته‌اند. نتیجه پژوهش آنان نشان می‌دهد که فضای سبز هم از حیث وسعت آن، و هم به واسطه فراهم آوردن فرصت تعاملات اجتماعی موجب رضایتمندی ساکنان می‌شود. این تامین فضای سبز مطلوب، مطابق پژوهش پیکانی و باور (۱۳۹۷) در رضایتمندی کودکان و سالمندان تأثیر زیادی دارد.

از سوی دیگر، به عنوان بخشی از نگرانی‌ها در بعد اجتماعی توسعه پایدار، پژوهش درباره نشاط و شادی که از جوانب رضایتمندی می‌باشند، یک حوزه مطالعاتی معاصر و در حال رشد است که محققان بسیاری به دنبال یافتن شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر آن بوده‌اند. نخستین گام در شناخت هر موضوعی، سوال از ماهیت و چیستی آن موضوع می‌باشد. در پاسخ به سوال شادی چیست، تعاریف متعددی ارائه شده است. فرهنگستان زبان و ادب پارسی شادی را احساس خوشحالی و شغف و وجد بسیار ناشی از رضایت یا آسایش تعریف می‌کند. شادی در فرهنگ اصیل ایرانی هدیه خداوند، لازمه حیات اجتماعی و عامل تحرک، ناشی از خردگرایی، قناعت و مثبت‌اندیشی است (سرشار، ۱۳۸۸ و امینی، ۱۳۸۸). یکی از اهداف و دستورات ادیان نیز، توصیه‌هایی برای دستیابی به شادی بشر بوده است. شادی امری فطری و متشکل از دو مولفه احساسی و شناختی است که در دین اسلام در بعد احساسی به تشویق و ترغیب به شادی پرداخته شده و در بعد شناختی، توجه به عقلانیت و رضایت مطرح است (یعقوبیان و همکاران، ۱۳۹۵).

اما برای شناخت ابعاد و شاخص‌های شادی، باید در علم روان‌شناسی به جستجو پرداخت. نخستین و جامع‌ترین تعریف روان‌شناسانه، شادی را میزان رضایت و مطلوبیت زندگی از دید فرد می‌داند (وینهوون، ۱۹۸۸؛ آرگایل و همکاران، ۱۹۸۹؛ مارتین، ۲۰۰۵). این رضایت ناشی از وجود احساسات و عواطف مثبت (آرگایل و همکاران، ۱۹۸۹؛ دنو و کوپر، ۱۹۹۸) و نبود احساسات منفی (آرگایل و همکاران، ۱۹۹۸؛ لیوبومیرسکی و همکاران، ۲۰۰۵؛ Eryılmaz & Sapsağlam, ۲۰۱۸) و رضایت از حداقل برخی جنبه‌های خاص زندگی (مارتین، ۲۰۰۵) است. مطالعات جدید، بیش از تمرکز بر تعریف شادی، به دنبال علل و شاخص‌های آن بوده‌اند. Thoilliez (۲۰۱۱) زیستگاه طبیعی شادی را در روابط انسانی می‌داند. در ادامه پژوهش وی، Holder & Coleman (۲۰۱۵) نیز با مطالعه شادی کودکان اذعان داشتند که دوستی و ارتباطات اجتماعی با شادی کودکان در ارتباط و دارای تأثیر پایدار است. بنابراین می‌توان ادعا کرد روابط دوستانه و اجتماعی نه تنها با شادی همراه است، بلکه برای شادی نیز ضروری است (Diener & Oishi, 2005 & Demir, 2015). Thin (۲۰۱۷) نیز بیان می‌کند که انعطاف‌پذیری و تنوع محیطی و فرهنگی از جمله شاخص‌های عملی شادی می‌باشند. بدین ترتیب شادی را می‌توان فرآیندی چند بعدی، و واکنش مثبت افراد به رویدادهای رضایت‌بخش و اهداف و آرزوها دانست که موجب تقویت روابط انسانی و اشتیاق به فعالیت می‌شود.

در راستای بررسی تأثیرات متقابل محیط و احساس نشاط کاربر، پترمن و نایس (۲۰۱۶) در مقاله‌ای تحت عنوان "شادی در مکان و فضا: بررسی سهم معماری و معماری داخلی در شادی" به اهمیت و ارزش فضاهای معماری و طراحی محیطی در بسترسازی و ایجاد فرصت‌های متنوع برای تجربه شادی از سوی کاربران اشاره می‌کنند. وزیری و کرامتی (۱۳۹۶) و وزیری و همکاران (۱۳۹۴)، مفهوم و شاخص‌های شادی را در پاتوق‌های شهری جستجو کرده و رفتار مشارکتی و تعاملات اجتماعی را مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر شادی شهروندان در پاتوق‌های شهری می‌دانند. اما همان‌طور که پیش از این مطرح شد، مطالعه‌ای درباره شناسایی مولفه‌های مؤثر بر رضایتمندی و عوامل نشاط‌آور به ویژه در ارتباط با کودکان ساکن در مجتمع‌های مسکونی امروزی، تاکنون انجام نشده است که تحقیق حاضر در پی پر کردن این شکاف بوده است. بنابراین رویکرد اصلی در این تحقیق، رویکردی مبتنی بر روان‌شناسی مثبت‌گرا و با تاکید ویژه بر احساس رضایتمندی کودکان در مجتمع‌های مسکونی با فضاهای سبز طراحی شده، به عنوان یک فضای جمعی که می‌تواند در احساس نشاط و شادی کودکان تأثیرگذار باشد، بوده است.

۱. چارچوب نظری

جهت معرفی شاخص‌های رضایتمندی و احساس نشاط و شادی و تبیین مدل پژوهش، با مطالعه متون مرتبط با حوزه نشاط و رضایت، پس از شناخت مفهوم و ابعاد آن، با پرداخت جزئی‌تر و نگاه موشکافانه‌تر به پژوهش‌های پیشین، شاخص‌های معرفی شده ارائه شد. جدول ۱ جوانب، معیارها و شاخص‌های مؤثر بر رضایتمندی از محیط مسکونی و احساس شادی و نشاط را با توجه به آنچه در ادبیات پژوهش به دست آمد، نشان می‌دهد.

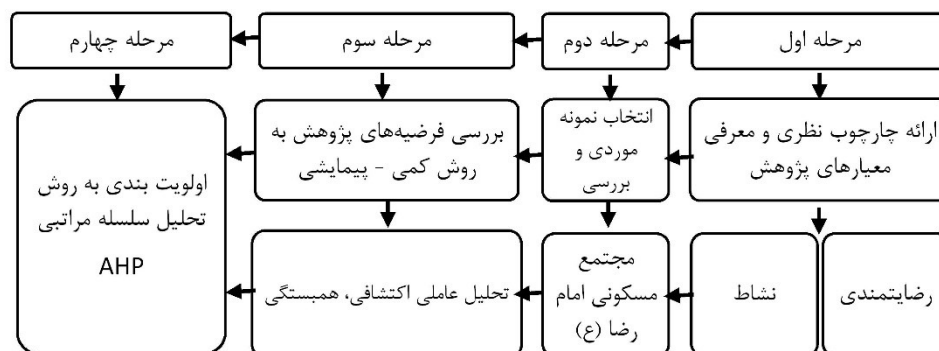
جدول ۱: شاخص‌های نشاط و احساس رضایت در محیط

منبع	شاخص‌ها	معیارها
وینهوون (۲۰۰۱)، گرکو و آیسون (۲۰۱۴)، آدیانتی (۲۰۱۸)، قره بگلو، عینی‌فر و ایزدی (۱۳۹۲)، وزیر و همکاران (۱۳۹۴)، هاشم‌نژاد و همکاران (۱۳۹۴)	امنیت	وجود احساسات مثبت
Bonaiuto et al. (2006), Amole (2009), Rioux, Werner (2011), LehMarhalim, Musthafa, Abdullah & Marzukhi (2015)	سرزندگی	
مورزک و کولارز (۱۹۹۸)، واتسون و همکاران (۱۹۹۸)، هیلز و آرگایل (۲۰۰۲)	آسایش و راحتی	
غیایی و همکاران (۱۳۹۲)، یاران و بهرو (۱۳۹۵)، حبیبی و مرزبان (۱۳۹۶)، واتسون و همکاران (۱۹۹۸)، مورزک و کولارز (۱۹۹۸)، وینهوون (۲۰۰۱)	خشونت و اضطراب	نبود احساسات منفی
مورزک و کولارز (۱۹۹۸)، واتسون و همکاران (۱۹۹۸)، وینهوون (۲۰۰۱)، پترسون و سلیگمان (۲۰۰۵)، گلنر و همکاران (۲۰۱۵)	نامیدی	
مایکلوس (۱۹۸۰)، رازق و مولابخش (۲۰۱۵)، گلنر و همکاران (۲۰۱۵)، نیکولوا (۲۰۱۶)، کارلوکیست و همکاران (۲۰۱۷)	از محیط و شرایط	احساس رضایت
Bonaiuto et al. (2006), Amole (2009), Rioux, Werner (2011), پورسردار، سنگری، عباسپور و آلبوکردی (۱۳۹۱)، قره بگلو، عینی‌فر و ایزدی (۱۳۹۲)، امینی و همکاران (۱۳۹۲)، یزدانی و تیموری (۱۳۹۲)، وزیر و همکاران (۱۳۹۴)، یاران و بهرو (۱۳۹۵)، الوکدا (۲۰۱۵) و جناحی و زاپاتا (۲۰۱۸)	پورسردار، سنگری، عباسپور و آلبوکردی (۱۳۹۱)، قره بگلو، عینی‌فر و ایزدی (۱۳۹۲)، امینی و همکاران (۱۳۹۲)، یزدانی و تیموری (۱۳۹۲)، وزیر و همکاران (۱۳۹۴)، یاران و بهرو (۱۳۹۵)، الوکدا (۲۰۱۵) و جناحی و زاپاتا (۲۰۱۸)	ارتباطات مطلوب
Bonaiuto et al. (2006), Amole (2009), Rioux, Werner (2011), وینهوون (۲۰۰۱)، گرکو و آیسون (۲۰۱۴)، Garaigordobil (2015)	رفتار مشارکتی	
شباک و همکاران (۲۰۱۵)، کوشالی و همکاران (۲۰۱۵)، الوکدا (۲۰۱۵)، کرکل و همکار (۲۰۱۸)، پرینگل و همکار (۲۰۱۸)، هارت و همکاران (۲۰۱۸)، جناحی و زاپاتا (۲۰۱۸)، نورحکیم و همکاران (۲۰۱۸)، پورسردار، سنگری، عباسپور و آلبوکردی (۱۳۹۱) و قره بگلو، عینی‌فر و ایزدی (۱۳۹۲) و حبیبی و مرزبان (۱۳۹۶)	ارتباط با طبیعت	
LehMarhalim, Musthafa, Abdullah & Marzukhi (2015)		

(منبع: نگارندگان)

۱. روش‌شناسی پژوهش

هدف از انجام این تحقیق، هدفی کاربردی با رویکرد بررسی عوامل و شاخص‌های تاثیرگذار بر احساس رضایت، شادی و نشاط کودکان ساکن در مجتمع‌های مسکونی و با تمرکز بر فضاهای باز طراحی شده آن‌ها بوده است که می‌تواند مورد توجه برنامه‌ریزان امر قرار گیرد تا جنبه‌های کیفی طراحی محیط در کنار برنامه‌ریزی ریزی کالبدی تبیین شوند. بر این اساس، این پژوهش، نخست، با مطالعه پژوهش‌های پیشین، به شناخت کلی از رضایت و نشاط و شاخصه‌های عمومی این دو معیار دست یافته است. در گام دوم، نمونه موردی، انتخاب شد. سپس در گام سوم، با توزیع پرسشنامه‌های طراحی شده و محقق‌ساخت، فرضیات مطرح شده به روش کمی - پیمایشی و به کمک آزمون‌های آماری مناسب در نرم‌افزار SPSS24 مورد تحلیل قرار گرفتند. در این مرحله با توجه به پاسخ‌های آزمودنی‌ها، و انجام آزمون تحلیل عاملی اکتشافی، عوامل موثر بر احساس رضایت و شادی کودکان در مجتمع مشخص شد. گام چهارم این تحقیق به بررسی اولویت‌بندی عوامل شناسایی شده اختصاص داشت. برای این منظور به روش تحلیل سلسله‌مراتبی، و با کمک نرم‌افزار Expert Choice معیارهای تحقیق از لحاظ میزان اهمیت از دید کاربران (کودکان) اولویت‌بندی شدند. اعتبار پژوهش حاضر، پس از انجام پیش‌آزمون‌ها و توزیع نمونه‌های مکفی از پرسشنامه محقق ساخته (با توجه به پرسشنامه استاندارد شادی آکسفورد)، و تایید اعتبار صوری، از منظر روایی با اعمال نظرات متخصصین و اساتید از سویی، و نتیجه آزمون KMO و بارتلت از سوی دیگر، و از منظر پایایی با ارائه ضریب آلفای کرونباخ ۰,۷۹۷، تایید شده است.

جارت ۱: دیاگرام روند تحقیق (منبع: نگارندگان)

۲. یافته‌های پژوهش

۱-۵- شرکت‌کنندگان در پژوهش

جامعه آماری در این تحقیق، کودکان ساکن در مجتمع مسکونی امام رضا (ع) شیراز هستند. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌بندی شده انجام شده است و حجم نمونه مطابق با فرمول کوکران ۱۱۱ نفر برآورد شده است. ۴۷,۷ درصد از مشارکت‌کنندگان دختر و ۵۲,۸ درصد پسر بوده‌اند که اختلاف نظر معناداری با یکدیگر نداشته‌اند.

۵-۲- مورد پژوهی

برای انتخاب نمونه موردی، دو هدف اصلی مورد نظر بود: داشتن فضای باز طراحی شده و مورد استفاده به عنوان معیار اول، و داشتن فاصله قابل قبول از فضاهای باز عمومی محله که می‌توانست بر استفاده از فضای باز مجتمع توسط کودکان تاثیرگذار باشد. نکته قابل توجه دیگر در انتخاب نمونه حاضر، وسعت پروژه و داشتن بیش از یک فضای باز طراحی شده بود که پژوهشگر را از مقایسه موردی بین چندین مجتمع بی‌نیاز می‌کرد؛ چرا که دو فضای طراحی شده این مجموعه کاملاً با هم متفاوت بوده و با توجه به فاصله از بلوک‌های هدف، مورد استفاده افراد مختلف قرار می‌گرفتند. مجتمع مسکونی امام رضا (ع) واقع در بلوار شریعتی شهر شیراز (معالی‌آباد)، دارای ۵۰ بلوک ۴ تا ۸ طبقه می‌باشد که هر طبقه دارای ۳ واحد مسکونی است. طراحی فضای باز مجتمع در دو قسمت انجام شده است. این دو بخش، فضاهای باز با وسعت قابل توجه و با توجه به نیازهای مختلف کاربران برای حضور در فضای باز طراحی شده‌اند؛ بقیه محیط این مجموعه به صورت فضاهای چمن‌کاری شده یا پیاده‌راه و سواره‌راه می‌باشند.

تصویر ۱: مجتمع مسکونی امام رضا (ع) شیراز (منبع: نگارندگان و google earth)

۵-۳- شناسایی عوامل و معیارها

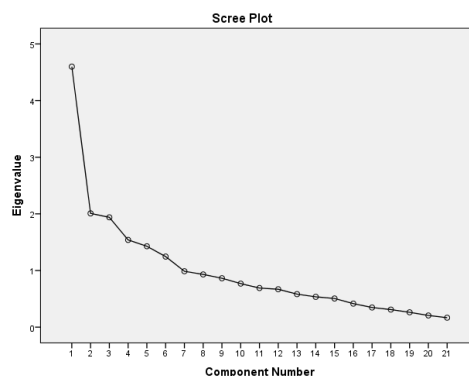
برای مطالعه نظم و ساختار موجود در داده‌ها، و تعیین تعداد و ماهیت عامل‌های مشترک، از آزمون‌های تحلیل عاملی استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، با انجام آزمون تحلیل عاملی، عوامل پنهان تاثیرگذار در فرضیه پژوهش شناسایی می‌شوند. برای این هدف نخست باید اطمینان حاصل شود که حجم نمونه کافی بوده و داده‌ها برای شناسایی ساختار مناسب هستند. جدول ۲ مقدار شاخص KMO و آماره آزمون بارتلت که تقریبی از آماره کای دو است، درجه آزادی و سطح معناداری آزمون را نشان می‌دهد. از آنجایی که مقدار شاخص KMO برابر ۰.۶۳۶ و بیشتر از ۰.۶ است، تعداد نمونه کافی است. همچنین سطح معناداری آزمون بارتلت نیز کوچکتر از ۰.۰۵ درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مناسب است.

جدول ۲: نتیجه آزمون بارتلت

KMO مقدار شاخص	
۰.۶۳۶	
آماره آزمون بارتلت	تقریبی از کای دو
	درجه آزادی
	سطح معناداری
۷۱۹,۱۲۹	۲۱۰
	۰,۰۰۰

(منبع: نگارندگان)

نمودار ۱ مقادیر ویژه مولفه‌ها یا عوامل اولیه را نشان می‌دهد. از این نمودار برای تعیین بهتر تعداد عوامل برای نگهداری در مسیر تحلیل استفاده می‌شود. در یک تحلیل عاملی قابل قبول این نمودار تقریباً به شکل دو خط متقاطع به نظر می‌رسد. در حالت کلی، عواملی که نگه داشته می‌شوند در شیب تند نمودار هستند. بقیه عوامل که در شیب کم نمودار هستند، سهم کمتری در مسیر تحلیل دارند و می‌توانند خارج شوند.

نمودار ۱: نمودار سنگریزه عوامل استخراجی (منبع: نگارندگان)

جدول ۳ حاوی سه بخش است. بخش اول مربوط به مقادیر ویژه بوده و تعیین کننده عامل‌هایی است که در تحلیل باقی می‌مانند. عامل‌هایی که دارای مقدار ویژه کمتر از ۱ هستند از تحلیل خارج می‌شوند، زیرا حضور آن‌ها باعث تبیین بیشتر واریانس نمی‌شود. بخش دوم مربوط به مقادیر ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش و بخش سوم نشان‌دهنده مقدار ویژه استخراجی با چرخش است. در این تحلیل ۶ عامل می‌توانند تقریباً ۶۱٪ از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را توضیح دهند. با توجه به نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی و از آنجا که متغیرهای دارای همبستگی بیشتر با هریک از عامل‌ها در عامل مورد نظر قرار می‌گیرند، و می‌توان در صورت لزوم آن‌ها را با هم ادغام کرد، عامل ششم در این تحلیل، به دلیل داشتن تعداد فاکتور کمتر از ۳، حذف شده و در نهایت ۵ عامل به دست آمد. بر مبنای رویکرد این پژوهش و این آزمون، مبنی بر شناسایی عوامل بر اساس میزان حداکثر همبستگی درونی میان مولفه‌ها، نامگذاری عوامل متناسب با کارکرد مولفه‌های آن انجام شده است. نتایج حاصل از ارتباط یافته‌های نظری و تجربی تحقیق، حاکی از الگویی به نسبت مشابه در همبستگی قوی و مثبت میان سطوح مختلف مولفه‌های حرکتی - فعالیتی در فضای آزاد است. بررسی میانگین امتیازات کسب شده و تعداد مولفه‌های تکرار شده در نظرات کودکان، نشان می‌دهد عامل فعالیتی مهم‌ترین عامل از نظر کودکان برای داشتن رضایت از محیط و احساس نشاط از حضور در آن می‌باشد. از سوی دیگر، بررسی مولفه‌های تشکیل دهنده عامل دوم، نشان می‌دهد که از نظر کودکان، برای فعالیت در محیط، باید بتوانند آن را به خوبی و به وضوح درک کنند. این ادراک به واسطه تعامل متقابل کودک با محیط و داشتن توانایی ایجاد تغییر و کنترل محیط محقق می‌شود. از سوی دیگر احساس نشاط و شادمانی کودک در محیط که یک از جوانب احساس رضایتمندی می‌باشد، به واسطه حضور دیگر افراد و داشتن تعاملات با آنان است. مجموع این شرایط در نهایت تحت عنوان احساس راحتی و آسایش در محیط معرفی می‌شود.

جدول ۳: تشریح واریانس متغیرها بر اساس عامل‌های اصلی

عامل	مقادیر ویژه			مقادیر ویژه استخراجی بدون چرخش			مقادیر ویژه استخراجی با چرخش		
	نهایی	درصد واریانس	درصد واریانس	نهایی	درصد واریانس	درصد واریانس	نهایی	درصد واریانس	درصد واریانس
فعالیت	۴,۵۹۹۹	۲۱,۹۰۱	۲۱,۹۰۱	۴,۵۹۹۹	۲۱,۹۰۱	۲۱,۹۰۱	۴,۹۳۵	۱۴,۹۳۵	۱۴,۹۳۵
خوانایی و ادراک محیط	۲,۰۰۸	۹,۵۶۳	۹,۵۶۳	۳۱,۴۶۴	۹,۵۶۳	۹,۵۶۳	۲۶,۷۱۸	۱۱,۷۸۳	۱۱,۷۸۳
امکان کنترل و واکنش به محیط	۱,۹۳۹	۹,۲۳۲	۹,۲۳۲	۴۰,۶۹۶	۹,۲۳۲	۹,۲۳۲	۳۶,۸۴۲	۱۰,۱۲۴	۱۰,۱۲۴
حضور و تعاملات	۱,۵۴۰	۷,۳۳۴	۷,۳۳۴	۴۸,۰۳۰	۷,۳۳۴	۷,۳۳۴	۴۶,۰۸۵	۹,۲۴۳	۹,۲۴۳
احساس راحتی	۱,۴۲۸	۶,۸۰۰	۶,۸۰۰	۵۴,۸۳۰	۶,۸۰۰	۶,۸۰۰	۵۴,۴۸۴	۸,۳۹۹	۸,۳۹۹
عامل ۶	۱,۲۴۶	۵,۹۳۴	۵,۹۳۴	۶۰,۷۶۴	۵,۹۳۴	۵,۹۳۴	۶۰,۷۶۴	۶,۲۸۰	۶,۲۸۰

(منبع: نگارندگان)

۵-۴- مناسب بودن وضعیت عامل‌های به دست آمده

در مرحله بعد، جدول مربوط به سطح معناداری همبستگی متغیرهای تحقیق به تفکیک بررسی و ارائه شده‌اند. این آزمون میان پرسش‌های مربوط به هریک از دسته‌های پنج‌گانه بوده است. گفتنی است که سطح معناداری تمامی متغیرها کمتر از ۰,۰۵ است. از آنجایی که بارهای عاملی گویه‌های مربوط به هر متغیر تحقیق، بزرگ‌تر از ۰,۳ است، سوالات مربوط به هر متغیر نسبت به خود آن متغیر تا نسبت به متغیرهای دیگر، همبستگی بیشتری دارند. این بدین معناست که پرسش‌ها نسبت به هر دسته هم‌بسته بوده و به دسته اعتبار می‌دهند و پاسخ پرسش‌های مربوط به هر دسته معنادار است. نتیجه حاصل آن است که تمایز پاسخ پرسش‌های مربوط به هر دسته معنادار است. جدول ۴ در سطح اطمینان ۹۵ درصد بوده و سطح معناداری به دست آمده برای همه متغیرها از مقدار ۰,۰۵ کم‌ترند با توجه به اینکه سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ و مقدار میانگین بیشتر از ۳ و مقدار کران پایین و بالا مثبت است، تمامی عامل‌ها موجب احساس رضایت، شادی و نشاط در فضای باز مجتمع‌های مسکونی می‌شوند.

جدول ۴: آزمون میانگین عامل‌ها

عوامل	میانگین	انحراف معیار	واریانس	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	
							کران پایین	فاصله اطمینان ۹۵٪
فعالیت	۴,۲۴	۰,۶۰۱۶۷	۰,۳۶۲	۲۱,۷۷۰	۱۱۰	۰,۰۰۰	۱,۲۴۳۲۴	۱,۱۳۰۱
خوانایی و ادراک محیط	۴,۰۸	۰,۶۰۲۵۵	۰,۳۶۳	۱۸,۹۵۵	۱۱۰	۰,۰۰۰	۱,۰۸۴۰۸	۰,۹۷۰۷
امکان کنترل و واکنش به محیط	۳,۲۵	۰,۸۶۶۸۵	۰,۷۵۱	۳,۱۰۲	۱۱۰	۰,۰۰۰	۰,۲۵۵۲۶	۰,۰۹۲۲
حضور و تعاملات	۳,۷۵	۰,۷۰۸۱۳	۰,۵۰۱	۱۱,۱۲۵	۱۱۰	۰,۰۰۰	۰,۷۴۷۷۵	۰,۶۱۴۵
احساس راحتی	۳,۹۸	۰,۶۴۰۱۴	۰,۴۱۰	۱۶,۱۶۲	۱۱۰	۰,۰۰۰	۰,۹۸۱۹۸	۰,۸۶۱۶

(منبع: نگارندگان)

۵-۵- اولویت‌بندی عوامل و معیارها

نتیجه آزمون فریدمن با ارائه ضریب معناداری کمتر از ۰,۰۵ ادعای یکسان بودن اولویت عوامل و مولفه‌ها را رد می‌کند. اما آزمون مناسبی برای اولویت‌بندی دقیق و معتبر محسوب نمی‌شود. به عبارت بهتر نتیجه آزمون فریدمن تنها نشان می‌دهد که آیا اهمیت و اولویت متغیرها در فرضیه پژوهش یکسان است یا خیر؟ اما اینکه دقیقاً کدام عامل وزن اهمیت بالاتری دارد را نمی‌توان با قطعیت از نتیجه این آزمون استنباط کرد. به منظور تعیین میزان اهمیت نسبی عوامل، با استفاده از مقایسه زوجی - عددی به روش تحلیل سلسله مراتبی، وزن هر عامل مشخص شد. جدول ۶ وزن عوامل را نشان می‌دهد. نتیجه تحلیل سلسله مراتبی نشان می‌دهد که عامل حضور و تعاملات در محیط مهم‌ترین عامل برای جلب رضایت کودکان می‌باشد. همچنین فعالیت آزادانه در محیط نیز باعث احساس نشاط در کودکان ساکن در مجتمع‌های مسکونی خواهد شد. این حضور و فعالیت در محیط بیشتر به واسطه تعامل با گروه همسالان معنادار و نتیجه‌بخش خواهد بود. برای داشتن

حضور معنادار در محیط و درک و شناخت بهتر آن، نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که تناسب با توانایی‌ها و رعایت مقیاس انسانی در ارتباط با کودکان، عامل تاثیرگذاری در درک خوانایی و وضوح محیط برای آنان می‌باشد.

جدول ۵: نتیجه آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اهمیت مولفه‌ها

عوامل مولفه‌ها	میانگین رتبه	آماره کای دو	درجه آزادی	سطح معناداری
امکان کنترل و واکنش به محیط	۱,۸۰	۱۳۶,۹۱۹	۴	۰,۰۰۰
حضور و تعاملات	۲,۵۳			
آسایش و امنیت	۳,۲۷			
خوانایی و ادراک محیط	۳,۳۸			
فعالیت	۴,۰۲			

(منبع: نگارندگان)

جدول ۶: وزن معیارها و شاخص‌های موثر بر هر معیار در احساس رضایت و نشاط در محیط

معیار اصلی	وزن A	زیر معیار	مجموع امتیاز	وزن B	وزن نهایی A*B	وزن نهایی تعدیل شده A*B
فعالیت	۰,۲۴۲	فعالیت و سرزندگی	۴۹۰	۰,۲۰۲	۰,۰۴۹	۰,۰۴۶
		بازی با همسالان	۵۲۳	۰,۷۰۱	۰,۱۷۰	۰,۱۵۸
		ارتباط با طبیعت	۴۸۴	۰,۰۹۷	۰,۰۲۳	۰,۰۲۲
خوانایی و ادراک محیط	۰,۱۳۲	وضوح	۴۳۹	۰,۱۰۵	۰,۰۱۴	۰,۰۱۴
		حرکت	۴۴۲	۰,۲۵۸	۰,۰۳۴	۰,۰۳۵
		تناسب با توانایی کودک	۴۸۱	۰,۶۳۷	۰,۰۸۴	۰,۰۸۵
امکان کنترل و واکنش به محیط	۰,۰۴۱	امکان دستکاری عناصر محیط	۳۳۴	۰,۰۸۱	۰,۰۰۳	۰,۰۰۳
		حمایت اعضای محیط	۳۴۹	۰,۱۸۸	۰,۰۰۸	۰,۰۰۷
		امکان فعالیت آزادانه در محیط	۴۰۱	۰,۷۳۱	۰,۰۳۰	۰,۰۲۷
حضور و تعاملات	۰,۴۹۷	حضور با خانواده	۴۷۵	۰,۰۷۸	۰,۰۳۹	۰,۰۴۰
		حضور دوستان	۵۲۳	۰,۲۸۷	۰,۱۴۳	۰,۱۴۷
		حضور مداوم	۵۴۳	۰,۶۳۵	۰,۳۱۶	۰,۳۲۴
احساس راحتی	۰,۰۸۸	امنیت	۴۶۵	۰,۲۹۷	۰,۰۲۶	۰,۰۲۷
		آسایش	۴۸۳	۰,۶۱۸	۰,۰۵۴	۰,۰۵۷
		امکانات مناسب	۳۷۸	۰,۰۸۵	۰,۰۰۷	۰,۰۰۸

(منبع: نگارندگان)

۱. بحث و بررسی نمونه مورد مطالعه

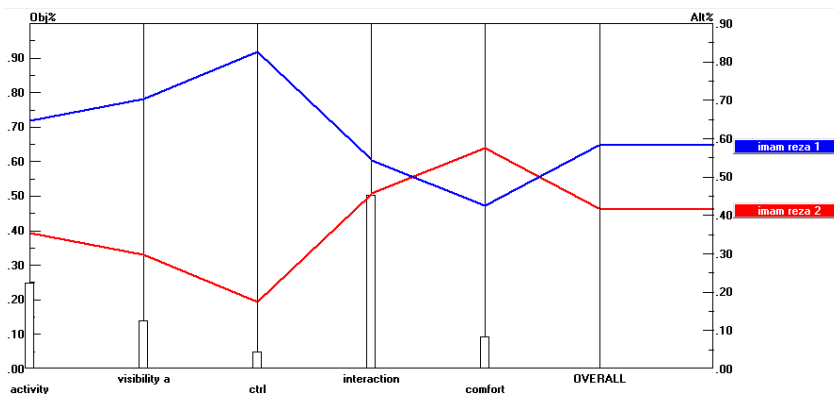
بررسی نمونه‌های موردی یکی از راهکارهای مناسب برای درک عینی تر و دریافت راهبردهای کاربردی تر درباره یک موضوع می‌باشد. مجموعه مسکونی امام رضا (ع)، همان‌طور که پیش از این مطرح شد دارای دو فضای باز طراحی شده می‌باشد. نتیجه امتیازات داده شده توسط کودکان به هر عامل در این دو فضا، نشان می‌دهد که میان میزان رضایت و احساس نشاط کودکان در این دو فضا تفاوت معناداری وجود دارد. فضای شماره ۱ در این مجموعه که دسترسی آن از ورودی اصلی مجتمع می‌باشد، دارای زمین بازی در کنار فضاهای کارکردی دیگر می‌باشد. همین امر باعث افزایش فعالیت‌های کودکان در این فضا می‌شود. این فعالیت و حضور خود منجر به ارتقای سطح تعاملات میان کودکان شده است. از طرف دیگر، حضور بیشتر کودکان در این قسمت، آزادی عمل و امکان ایجاد تغییرات در محیط، متناسب با نیازهایشان را به آن‌ها می‌دهد. در حالی که فضای طراحی شده شماره ۲، یعنی فضایی که نزدیک به ورودی فرعی مجموعه می‌باشد، بیشتر توسط بزرگسالان استفاده می‌شود و حضور کودکان در آن بیشتر در کنار خانواده و در جریان ارتباطات عمومی تر با دیگر ساکنان مجموعه اتفاق می‌افتد. در مقابل، به دلیل احساس امنیت بیشتر ناشی از حضور خانواده و دیگر همسایگان، احساس راحتی کودکان در فضای شماره ۲ بیشتر گزارش شده است.

جدول ۷: مقایسه فضاهای باز طراحی شده در مجتمع مسکونی امام رضا (ع)

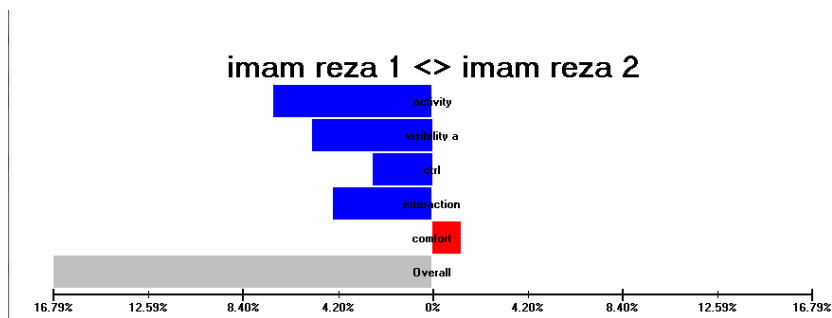
فضا	تصویر	امکانات فیزیکی - کالبدی	عناصر فضایی - محیطی	همسایگی‌ها	دسترسی‌ها
فضای باز طراحی شده شماره ۱		وسایل بازی، آلاچیق، نیمکت، وسایل ورزشی	پیاده‌راه، زمین بازی، فضای مکت و استراحت	مهد کودک، مدرسه قرآنی، بنای زینبیه، بلوک‌های مسکونی، پارکینگ	دسترسی اصلی مجتمع، پیاده-راه‌های طراحی شده، دسترسی فرعی مجتمع.
فضای باز طراحی شده شماره ۲		وسایل ورزشی، نیمکت	پیاده‌راه، فضای مکت و استراحت، اختلاف سطح-های متوالی	بلوک‌های مسکونی، سوپرمارکت، ایستگاه نگهداری، پارکینگ	دسترسی فرعی مجتمع، پیاده-راه‌های طراحی شده

(منبع: نگارندگان)

اما وزن نهایی در تحلیل سلسله مراتبی با ارائه ضریب ۰,۵۸۴ به فضای شماره ۱ مجتمع و ضریب ۰,۴۱۶ به فضای شماره ۲، نشان می‌دهد که از نظر کودکان، طراحی محیطی فضای باز به صورت خاص برای گروه کودک، یعنی داشتن موقعیت فعالیت آزادانه که سرو صدا و واکنش‌های آنان به محیط موجب مزاحمت دیگر همسایه‌ها و در نتیجه ممانعت از حضور آن‌ها در محیط نشود، موجب رضایت آن‌هاست و این حضور مداوم باعث ایجاد احساس نشاط در آن‌ها می‌شود.

نمودار ۲: آنالیز حساسیت کارایی نمونه‌های مورد مطالعه با توجه به معیارها و حالت کلی (منبع: نگارندگان)

نمودار ۳: آنالیز ارجحیت بر اساس وزن نمونه‌های مورد مطالعه با توجه به معیارها و حالت کلی (منبع: نگارندگان)

بررسی‌ها هم‌چنین نشان می‌دهد که رضایت‌مندی از محیط، منجر به احساس نشاط می‌شود. هر یک از عوامل ۵ گانه، زیرمؤلفه‌ای در احساس رضایت، و زیرمعیاری در احساس نشاط دارند که در همبستگی با یکدیگر، در مجموع به حضور معنادار کودک در فضای باز مجتمع مسکونی ختم می‌شوند. نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که رابطه میان عوامل معرفی شده در این پژوهش در دو زمینه رضایت‌مندی و نشاط، الزاما در رابطه مستقیم با یکدیگر نیستند. به عبارت ساده‌تر، فعالیتی که منجر به احساس رضایت از محیط می‌شود، الزاما منجر به فعالیت نشاط‌آور ختم نمی‌شود، بلکه ممکن است چنین فعالیتی در ارتباط با احساس سرزندگی معنادار باشد.

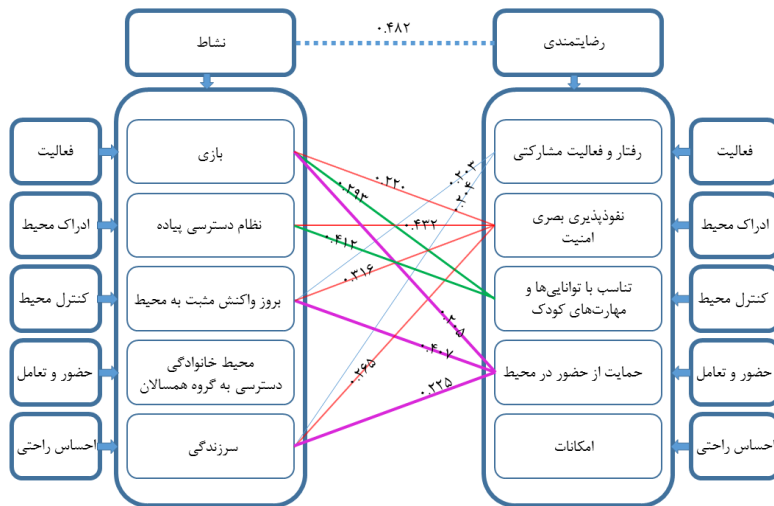
نمودار ۴، نتیجه همبستگی‌ها و تقابل‌های دوتایی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی و احساس نشاط کودکان در فضای باز مجتمع‌های مسکونی را نشان می‌دهد. نفوذپذیری بصری و خوانایی محیط، که در ارتباط با تناسب فضای طراحی شده با توانایی‌ها و مهارت‌های کودکان، منجر به شناخت و ادراک محیط می‌شود، مهم‌ترین و تاثیرگذارترین عامل بر احساس نشاط کودکان می‌باشد. این مؤلفه به تنهایی، با چهار عامل نشاط‌آور در ارتباط می‌باشد. علت این امر را با توجه به پاسخ‌های کودکان به پرسش‌های پژوهش، می‌توان در احساس امنیتی جستجو کرد، که کودک به واسطه شناختش از محیط احساس می‌کند. این امنیت، وی را به حضور معنادار و پایش در محیط دعوت می‌کند. از این‌روست که نظام دسترسی پیاده نیز در این راستا عامل مهمی محسوب می‌شود. کودک نیاز دارد تا در محیط جستجو

کرده و بخشی از فعالیت‌ها، بازی‌ها و تعاملاتش را در جریان پایش محیط پاسخ دهد. از سوی دیگر، ادراک مناسب‌تر و کامل‌تر محیط، باعث تعامل مطلوب‌تر میان کودک و عناصر محیطی شده و امکان بروز واکنش به محیط فراهم می‌شود. در نهایت، فرایند حضور معنادار، بازی و فعالیت، تعامل و واکنش به محیط، به احساس سرزندگی و نشاط در فضای باز مجتمع ختم خواهد شد.

پاسخ‌های کودکان هم‌چنین نشان می‌دهد که آنان، برای احساس نشاط، نیاز دارند که حضور و فعالیتشان در محیط، مورد تایید و حمایت دیگران قرار گیرد. احساس رضایت ناشی از این امر، کودک را به فعالیت آزادانه در محیط ترغیب می‌کند. از آن‌جا که اغلب فعالیت کودکان، به ویژه هنگامی که با گروه هم‌سالان خود هستند، با سر و صدای زیادی همراه است، نارضایتی سایر ساکنان می‌تواند مانعی برای فعالیت آن‌ها باشد. به همین دلیل، حمایت از حضور آن‌ها در فضای باز مجتمع‌های مسکونی، عامل مهمی در سرزندگی و حضور با نشاطشان می‌باشد. در بررسی نمونه مورد مطالعه نیز موارد ذکر شده تایید شده است. فضایی که از بلوک‌های مسکونی دورتر بوده، و به تناسب، مزاحمت کمتری برای ساکنین دارد، بیشتر مورد استقبال کودکان قرار گرفته است. در مقابل، فضایی که اختلاف سطح-های متوالی داشته و نظام و ساختار طراحی آن بیشتر بر مبنای طراحی فضایی برای تعامل بزرگسالان بوده است، از نظر کودکان، برای بازی و فعالیت مناسب نبوده و بیشتر از جنبه احساس امنیت و تامین محیط‌های خانوادگی، رضایت آنان را جلب می‌نموده است.

همسایگی‌های فضای باز طراحی شده، عامل دیگری است که در ترغیب کودکان به حضور در محیط مولفه تاثیرگذاری بوده است. فضایی که دارای همسایگی‌های متنوع بوده و باعث حضور گروه‌های مختلف ساکنین در محدوده فضای باز می‌شود، در جلب رضایت کودکان، موفق‌تر عمل کرده است. همان‌طور که در بخش‌های پیشین مطرح شد، تعاملات، به ویژه با گروه هم‌سالان عامل مهمی در احساس نشاط کودکان است که به واسطه رفتارها و فعالیت‌های مشارکتی، موجب رضایتمندی آنان نیز می‌شود. بنابراین معرفی اجتماع پذیر بودن فضا، به عنوان عاملی در رضایتمندی و احساس نشاط کودکان، توجیه‌پذیر خواهد بود. به همین دلیل است که فضای شماره ۱، که دارای همسایگی‌های متنوع و دسترسی‌های متعددی از ورودی‌های اصلی و فرعی مجتمع مسکونی امام رضا (ع) می‌باشد، بیشتر مورد رضایت کودکان قرار گرفته است.

نمودار ۴: روابط زیرمعیاری رضایتمندی و نشاط در ارتباط با عوامل ۵گانه پژوهش (منبع: نگارندگان)

۳. نتیجه‌گیری

رضایتمندی از محیط مسکونی، نشانه‌ای از کیفیت زندگی ساکنان است که هم خود مفهومی چند بعدی است و هم در ارتباط با افراد و گروه‌ها، متاثر از عوامل چند وجهی می‌باشد. توسعه عمودی سکونت‌گاه‌های شهری در دنیای امروز که به دلیل افزایش جمعیت و محدودیت‌های موجود، به شیوه رسمی ساخت و ساز و تامین مسکن جمعیت شهرنشین تبدیل شده است، در بعضی موارد متأسفانه با بی‌توجهی به استانداردهای کیفی مواجه شده است. یکی از این جوانب، تامین فضای سبز مطلوب و جلب رضایت کاربران آن‌ها در محیط مجتمع مسکونی بوده است که باعث شده کاربران برای پاسخ به این نیاز به محیط‌های شهری و خارج از محدوده مسکونی روی آورند. در حالی که در گذشته، نیاز به فعالیت و حضور در فضای باز، در حیاط‌های مسکونی و در کنار خانواده و دوستان پاسخ داده می‌شد.

امروزه، می‌توان ادعا کرد که عمده‌ترین گروه استفاده‌کننده از فضای باز مجتمع‌های مسکونی، کودکان هستند؛ در حالی که در فرایند طراحی به اندازه کافی به نیازها و اولویت‌های آن‌ها برای رضایتمندی از محیط مجتمع، توجه نمی‌شود. این پژوهش به دنبال شناسایی و اولویت‌بندی عوامل تاثیرگذار بر احساس رضایت و به دنبال آن نشاط کودکان از حضور در فضای باز مجتمع‌های مسکونی بوده است. نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مجموع ۵ عامل عمومی از دید کودکان (بدون تاثیر جنسیت یا سن بر پاسخ‌های آن‌ها) در رضایتمندی از فضای باز مجتمع دخیل می‌باشد. این عوامل به ترتیب اولویت عبارتند از: حضور و تعاملات، فعالیت، خوانایی و ادراک محیط، احساس راحتی و نهایتاً امکان کنترل و واکنش به محیط. حضور و فعالیت در محیط بیشتر به واسطه تعامل با گروه همسالان معنادار و نتیجه‌بخش خواهد بود. برای داشتن حضور معنادار در محیط و درک و شناخت بهتر آن، نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که تناسب با توانایی‌ها و رعایت مقیاس انسانی در ارتباط با کودکان، عامل تاثیرگذاری در درک خوانایی و وضوح محیط برای آنان می‌باشد. تفکیک مناسب فضای مخصوص کودکان، به شیوه‌ای که مزاحمتی برای دیگر ساکنین نداشته و مانعی برای فعالیت آزادانه و تعامل آن‌ها با محیط نباشد، عامل دیگری است که موجب رضایتمندی کودکان از فضای باز شده و به واسطه فعالیت‌ها و رفتارهای مشارکتی با گروه همسالان، منجر به احساس نشاط آنان می‌شود.

با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش و سنجش نظرات کودکان ساکن در مجتمع امام رضا (ع) شیراز، برای طراحی فضایی کودک‌محورتر که باعث حضور رضایتمندانه و بانشاط در فضای باز مجتمع‌های مسکونی شود، راهبردهای زیر پیشنهاد می‌شود:

تفکیک فضاهای مسطح که برای فعالیت‌های کودکان مناسب‌تر است، از فضاهایی مکتب و استراحت بزرگسالان؛ توجه به نظام دسترسی پیاده، وضوح و خوانایی محیط و امن بودن فضاهای پنهان، به منظور فراهم آوردن امکان پایش کودک در فضای باز؛ کاهش پیچیدگی‌های پیاده‌راه‌ها در فضاهای باز کوچکتر، که باعث محدود شدن فضای بازی کودکان شده و به تداخل فعالیت کودکان و بزرگسالان در فضای باز منجر می‌شود؛

فراهم آوردن امکان فعالیت‌های مشارکتی کودکان به واسطه وجود فضایی در مقیاس کودک و با تناسب مناسب و رعایت اصل اجتماع‌پذیری فضا، برای پاسخ به نیاز همه ساکنین از جمله کودکان، به تعامل با یکدیگر.

۴. منابع

۱. احمدی، ع. (۱۳۹۵). فضاهای سبز شهری و کیفیت زندگی (مدلی برای ارزیابی تأثیرات بوستان‌ها و فضاهای سبز شهری و کاربرد تجربی آن در سه بوستان شهر تهران). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۷، ۲۸۴-۲۲۵.
۲. امینی، ص؛ حسینی، ب؛ و نوروزیان ملکی، س. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی ساکنان بین دو نمونه از مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه و بلند مرتبه، نمونه‌های موردی: مجتمع‌های مسکونی شهید محلاتی و سبحان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۱، ۱۳-۱.
۳. امینی، ع. (۱۳۸۸). شادی در فرهنگ ایرانی - عرفانی و پاره‌ای از آثار سیاسی آن. مطالعات میان فرهنگی، سال ۴، شماره ۹، ۷۰-۵۳.
۴. بهزادفر، م؛ و قاضی‌زاده، ن. (۱۳۹۰). حس رضایت از فضای باز مسکونی - نمونه مورد مطالعه: مجتمع‌های مسکونی شهر تهران. هنرهای زیبا، شماره ۴۵، ۲۴-۱۵.
۵. پورسردار، ف؛ سنگری، ع؛ عباسپور، ذ؛ و آلبوکردی، س. (۱۳۹۱). تأثیر شادی بر سلامت روانی و رضایت از زندگی؛ یک مدل روانشناختی از بهزیستی. دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، سال ۱۶، شماره ۲، ۱۴۷-۱۳۹.
۶. پیکانی، ا؛ و باور، س. (۱۳۹۷). معیارهای طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد ارتقای سلامت کودکان در فضاهای شهری. معماری‌شناسی، شماره ۶، ۱۴۴-۱۳۵.
۷. جعفری، ف؛ و قربانی، ر. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل تراکم ساختمانی (FAR)، در محله‌های شهری با استفاده از LUI، نمونه موردی محله گلباد شهر تبریز. مطالعات برنامه‌ریزی شهری، شماره ۱۱، ۷۴-۵۳.
۸. حبیبی، د؛ و مرزبان، م. (۱۳۹۶). ارزیابی میزان رضایتمندی ساکنان مجتمع‌های مسکونی (نمونه مطالعه: مجتمع مسکونی محله پانصد دستگاه شهر دوگنبدان (گچساران)). پژوهش در هنر و علوم انسانی، شماره ۳، ۸۴-۷۳.
۹. سرشار، م. (۱۳۸۸). شادی و نشاط در فرهنگ ایرانی. رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره ۴۲، ۶۴-۶۱.
۱۰. سهراب‌زاده، م؛ حسینی‌زاده، س؛ امام‌علی‌زاده، ح. و سخایی، ا. (۱۳۹۵). سرمایه و شادی؛ پژوهشی در باب ارتباط میان سرمایه اجتماعی و فرهنگی با احساس شادی (مورد مطالعه: شهروندان شهرستان آران و بیدگل). فصل‌نامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال ۷، شماره ۲۸، ۱۵۰-۱۱۷.
۱۱. عابدی، س؛ کریمی‌مشاور، م؛ و مددی، ع. (۱۳۹۳). چارچوب نظری سنجش معیارهای عینی کیفیت محیط با تأکید بر نظریه رضایتمندی سکونتی و بازخورد آن در طراحی مجموعه‌های مسکونی پایدار. مطالعات محیطی هفت حصار، شماره ۸، ۸۳-۶۹.
۱۲. عباس‌زاده، ش؛ گوهری، ف. و عسکری رابری، ا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر عوامل کیفیت محیطی بر رضایتمندی ساکنان در مجتمع‌های مسکونی در مشهد. پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۴، ۶۷۱-۶۵۳.
۱۳. عزیز، م؛ و معینی، م. (۱۳۹۰). تحلیل رابطه بین کیفیت محیطی و تراکم ساختمانی - مطالعه موردی: شهرک گل‌سار رشت. هنرهای زیبا، شماره ۴۵، ۱۴-۵.
۱۴. غیایی، م؛ عظمتی، ش؛ و شهابیان، پ. (۱۳۹۲). سنجش میزان ارتباط رضایتمندی سکونتی با متغیرهای مسکن، واحد همسایگی و محله. هویت شهر، شماره ۱۵، سال ۷، ۵۸-۴۷.
۱۵. قره بگلو، م؛ عینی‌فر، ع؛ و ایزدی، ع. (۱۳۹۲). ارتقای تعامل کودک با مکان در فضای باز مجتمع‌های مسکونی (مورد پژوهی سه گونه فضای باز مسکونی در شهر تبریز). هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، شماره ۱۸، دوره ۲، ۸۲-۶۹.
۱۶. وزیری، و؛ حاجلو، ن؛ رضایی شریف، ع؛ و کرامتی، ص. (۱۳۹۴). بررسی شاخص‌های تعیین‌کننده مفهوم شادی در طراحی پاتوق‌های شهری، محدوده مورد مطالعه: منطقه ۱ شهر اردبیل. نشریه علمی - پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۱۰، ۲۸-۱۹.
۱۷. وزیری، و؛ و کرامتی، ص. (۱۳۹۶). پاتوق شهری، رویکردی در جهت طراحی شهرهای شاد. انتشارات محقق اردبیلی: اردبیل.
۱۸. هاشم‌نژاد، ه؛ مسعودی‌نژاد، م؛ و احدی، ا. (۱۳۹۴). تأثیر کیفیت بازوها در رضایتمندی از محرمت در مجموعه‌های مسکونی، نمونه موردی: مجموعه مسکونی شوشتر نو. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۵، ۱۶۸-۱۵۷.
۱۹. یاران، ع؛ و بهرو، ح. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر فضای سبز بر میزان رضایتمندی ساکنان مجتمع‌های بلندمرتبه مسکونی، نمونه موردی: چند مجتمع مسکونی در شهر تهران. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۷، ۱۶۲-۱۵۱.
۲۰. یزدانی، س؛ و تیموری، س. (۱۳۹۲). تأثیر فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی بر افزایش تعاملات اجتماعی ساکنین (مطالعه موردی: سه مجتمع مسکونی در اصفهان). هویت شهر، شماره ۱۵، ۸۳-۹۳.
۲۱. یعقوبیان، م؛ مسائلی، ا. و جمعه‌زاده، ش. (۱۳۹۵). بررسی تحلیلی چگونگی ارتباط شادی و معناداری زندگی از دیدگاه اسلام. آیین حکمت، سال ۸، شماره ۳۰، ۲۰۲-۱۷۹.

22. Addo, I. A. (2016). Assessing residential satisfaction among low income households in multi-habited dwellings in selected low income communities in Accra. *Urban Studies*, 53(4), 631-650.
23. Adiyanti, M. (2018). The children's happiness in Javanese families: Two perspectives. *Journal of Child Psychology*, 2(1).
24. Amole, D. (2009). Residential satisfaction in students' housing, *Journal of Environmental Psychology* 29(1): 76-85.
25. Argyle, M., Martin, M., & Crossland, J. (1989). Happiness as a function of personality and social encounters. *Recent advances in social psychology: An international perspective*, 189-203.
26. Bonaiuto, M.; Fornara, F.; Bonnes, M. (2006). Perceived residential environment quality in middle- and low-extension Italian cities, *Revue Européenne de Psychologie Appliquée* 56(1): 23-34.
27. Carlquist, E., Ulleberg, P., Delle Fave, A., Nafstad, H. E., & Blakar, R. M. (2017). Everyday understandings of happiness, good life, and satisfaction: three different facets of well-being. *Applied Research in Quality of Life*, 12(2), 481-505.
28. Demir, M. (Ed.). (2015). *Friendship and happiness: Across the life-span and cultures*. Springer.
29. DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 124(2), 197.
30. Diener, E., & Oishi, S. (2005). The nonobvious social psychology of happiness. *Psychological Inquiry*, 16(4), 162-167.
31. Diener, E., & Tay, L. (2017). A scientific review of the remarkable benefits of happiness for successful and healthy living. *Happiness*, 90.
32. Elokda, H. (2015). Evaluating the Effect of Urban Design on Three Components of Happiness in Cairo, Egypt.
33. Eryilmaz, A., & Sapsağlam, Ö. (2018). Development of Subjective Well-Being Increasing Strategies Scale for Children (1-5 Ages) Their Mothers Use. *Journal of Education and Training Studies*, 6(6), 77-83.
34. Fernández-Portero, C., Alarcón, D., & Padura, Á. B. (2017). Dwelling conditions and life satisfaction of older people through residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 49, 1-7.
35. Ferreira, F. A. (2016). Are you pleased with your neighborhood? A fuzzy cognitive mapping-based approach for measuring residential neighborhood satisfaction in urban communities. *International Journal of Strategic Property Management*, 20(2), 130-141.
36. Galster GC and Hesser GW (1981) Residential satisfaction compositional and contextual correlates. *Environment and Behavior* 13(6): 735-758.
37. Garaigordobil, M. (2015). Predictor variables of happiness and its connection with risk and protective factors for health. *Frontiers in psychology*, 6, 1176.
38. Glatzer, W., Camfield, L., Möller, V., & Rojas, M. (Eds.). (2015). *Global handbook of quality of life: Exploration of well-being of nations and continents*. Springer.
39. Greco, C., & Ison, M. (2014). What makes you happy? Appreciating the reasons that bring happiness to Argentine children living in vulnerable social contexts. *Journal of latino/latin american studies*, 6(1), 4-18.
40. Greenberg, M.; Crossney, K. (2007). Perceived neighborhood quality in the United States: measuring outdoor, housing and jurisdictional influences, *Socio- Economic Planning Sciences* 41(3): 181-194.
41. Gruber, K. J., & Shelton, G. G. (1987). Assessment of neighborhood satisfaction by residents of three housing types. *Social Indicators Research*, 19(3), 303-315.
42. Hart, E. A. C., Lakerveld, J., McKee, M., Oppert, J. M., Rutter, H., Charreire, H., ... & Brug, J. (2018). Contextual correlates of happiness in European adults. *PloS one*, 13(1), e0190387.
43. Hills, P., & Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and individual differences*, 33(7), 1073-1082.
44. Holder, M. D., & Coleman, B. (2015). Children's friendships and positive well-being. In *Friendship and happiness* (pp. 81-97). Springer, Dordrecht.
45. Hur, M., & Morrow-Jones, H. (2008). Factors that influence residents' satisfaction with neighborhoods. *Environment and behavior*, 40(5), 619-635.
46. Hur, M.; Nasar, J.; Chun, B. (2010). Neighborhood satisfaction, physical and perceived naturalness and openness, *Journal of Environmental Psychology* 30(1): 52-59.
47. Janahi, H., Raman, S., & Zapata-Lancaster, G. (2018, September). Understanding the impact of the residential built environment design on inhabitants' wellbeing. In ARCC Conference Repository.
48. Kooshali, A. D., Parvizi, R., Azeri, A. R. K., & Hosseini, S. B. (2015). The role of nature (green space) in parallel with promotion of relaxation and satisfaction of residents of residential complexes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 202, 361-372.
49. Krekel, C., Kolbe, J., & Wüstemann, H. (2016). The greener, the happier? The effect of urban land use on residential well-being. *Ecological Economics*, 121, 117-127.
50. Leh, O. L. H., Marhalim, F. A., Musthafa, S. N. A. M., Abdullah, Y. A., & Marzukhi, M. A. (2015). The relationship of human happiness and neighbourhood planning: Case study Puchong Indah Housing Estate, Selangor, Malaysia. *PLANNING MALAYSIA JOURNAL*, 13(5).
51. Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: the architecture of sustainable change. *Review of general psychology*, 9(2), 111.
52. Martin, P. (2005). *Making happy people: The nature of happiness and its origins in childhood*. Harper Perennial.
53. Michalos, A. C. (1980). Satisfaction and happiness. *Social indicators research*, 8(4), 385-422.
54. Mroczek D. K, Kolarz C. M., (1998), The Effect of Age on Positive and Negative Affect, *Personality and Social Psychology*, Vol. 75, pp. 1333-1349.
55. Nikolova, M. (2016). Happiness and development. IZA Discussion Paper No. 10088.
56. Nurhakim, I., Kurniawan, E. B., & Wardhani, D. K. (2018, May). Comparison of place attachment influence on the level of happiness of people living near residential parks. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 158, No. 1, p. 012007). IOP Publishing.
57. Petermans, A., & Nuyts, E. (2016). Happiness in place and space: Exploring the contribution of architecture and interior architecture to happiness. The Design & Emotion Society.

58. Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of happiness studies*, 6(1), 25-41.
59. Pringle, S., & Guaralda, M. (2018). Images of urban happiness: A pilot study in the self-representation of happiness in urban spaces. *The International Journal of the Image*, 8(4), 97-122.
60. Raziq, A., & Maulabakhsh, R. (2015). Impact of working environment on job satisfaction. *Procedia Economics and Finance*, 23, 717-725.
61. Rioux, L.; Werner, C. (2011). Residential satisfaction among aging people living in place, *Journal of Environmental Psychology* 31(2): 158-169.
62. Shabak, M., Norouzi, N., Abdullah, A. M., & Khan, T. H. (2015). Children's sense of attachment to the residential common open space. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 201, 39-48.
63. Thin, N., Haybron, D., Biswas-Diener, R., Ahuvia, A., & Timsit, J. (2017). Desirability of sustainable happiness as a guide for public policy. *Happiness*, 39.
64. Thoilliez, B. (2011). How to grow up happy: An exploratory study on the meaning of happiness from children's voices. *Child Indicators Research*, 4(2), 323-351.
65. Veenhoven, R. (1988). The utility of happiness. *Social indicators research*, 20(4), 333-354.
66. Veenhoven, R. (2001). What Do We Know About Happiness. Paper presented at the dialogue on 'Gross National Happiness', Woudschoten, Zeist, The Netherlands, January 14-15 2001.
67. Watson D, Clark L. A, Tellegen A., (1998), Development and Validation of Brief Measures of Positive and Negative Affect, *Personality and Social Psychology*, No. 6, Vol. 54, pp. 1063-1070.